

RAFAŁ SIERCHUŁA

Instytut Pamięci Narodowej, Oddział w Poznaniu

KONSPIRACJA NARODOWA W KALISZU W LATACH 1942-1945

Poniższy artykuł jest zaledwie szkicem starającym się przybliżyć problematykę konspiracji narodowej na terenie powiatu kaliskiego. Wstępnym rozpoznaniem problematyki i przedstawieniem części osób działających w konspiracji.

Historia konspiracji narodowej w Wielkopolsce w okresie okupacji niemieckiej jest niezwykle trudna do odtworzenia. Pomimo upływu lat wciąż brak jest dokumentów źródłowych pozwalających na odtworzenie w pełni ich struktur i działalności. Podobna sytuacja odnosi się do działalności tej formacji na terenie powiatu kaliskiego. Działająca w tym regionie konspiracja narodowa wciąż nie posiada pełnego zarysu swojej aktywności¹. Dodatkową komplikacją w tej sferze pozostaje fakt kilku przekształceń organizacyjnych tej formacji.

W okresie od jesieni 1939 r. do 1941 r. na terenie Kalisza i okolic funkcjonowały:

– Organizacja Jedności Narodowej (OJN), z jednej strony wchłaniająca w swoje struktury inne organizacje lokalne, a z drugiej sama scalona z poznańska Narodową Organizacją Bojową (NOB).

– Armia Narodowa, nazwa scalonej struktury OJN i NOB.

– Narodowa Organizacja Wojskowa (NOW), organizacja powstała w Wielkopolsce, po rozbiciu struktur NOB-OJN w wyniku aresztowań w 1941 r.

– Narodowe Siły Zbrojne (NSZ), organizacja powstała jesienią 1942 r. z jednej strony w wyniku rozłamu w NOW powstałego w związku ze scaleniem się części struktur z AK, a z drugiej w wyniku połączenia się części NOW i innych organizacjami o proveniencji narodowej².

W wyniku dekonspiracji i masowych aresztowań działaczy narodowych od 1941 r. odtwarzane struktury konspiracyjne w Wielkopolsce były podporządkowane centralnym ośrodkiem dowódczym w Warszawie³. W 1941 r. jak wspomniano powyżej, Komenda Główna NOW przystąpiła do budowy na terenie Kraju Warty swoich struktur organizacyjnych. W ramach budowanego okręgu poznańskiego, wyodrębniony został kaliski podokręg, w skład którego weszli byli członkowie OJN i Stronnictwa Narodowego. Podokręg obejmował swym

¹ E. Serwański, *Wielkopolska w cieniu swastyki*, Warszawa 1970, s. 291-292; R. Sierchuła, *Działalność wojskowa organizacji konspiracyjnych Obozu Narodowego w Wielkopolsce w latach 1939–1945* [w:] *Narodowe Siły Zbrojne. Materiały z sesji naukowej poświęconej historii Narodowych Sił Zbrojnych*, red. P. Szucki, Warszawa 1992, s. 103-106; *idem*, *Formacje wojskowe Narodowej Demokracji w Wielkopolsce w latach 1939-1949*, „Życie i Myśl” 1996, nr 4, s. 17-30; *Encyklopedia konspiracji wielkopolskiej 1939-1945*, red. M. Woźniak, Poznań 1998; K. Komorowski, *Połytyka i walka. Konspiracja zbrojna ruchu narodowego 1939-1945*, Warszawa 2000, s. 200-205; R. Sierchuła, *Formacje wojskowe Obozu Narodowego w Wielkopolsce*, „Inne Oblicza Historii” 2007, nr 2-3, s. 43-53;

² R. Sierchuła, *Narodowa Organizacja Wojskowa w Kraju Warty* [w:] *Obóz narodowy w obliczu dwóch totalitaryzmów*, red. R. Sierchuła, Warszawa 2010, s. 87-88.

³ Tamże, s. 88.

zasięgiem 9 powiatów; kaliski, turecki, kolski, koniński, kępiński, ostrowski, krotoszyński, jarociński, sieradzki⁴.

Sztab podokręgu stanowili: ppor. rez. Marian Kwiatkowski „Konrad”, „Babinica” – jednocześnie komendant podokręgu kaliskiego i okręgu poznańskiego NOW; ppor. rez. Alfons Dzierżyński „Wiesław” – jego zastępca. Szefem wydziału organizacyjnego podokręgu był ppor. czasu wojny Czesław Wszędybył „Wiktor”; wydziałem szkolenia wojskowego kierował por. rez. Władysław Rutkowski, wydziałem łączności plut. Adam Olszewski „Czarny”. Członkami sztabu byli też inspektorzy nadzorujący z ramienia podokręgu działalność w podległych powiatach. Byli to: ppor. czasu wojny Bolesław Krawiec „Stach”, sierż. Stefan Kosobudzki „Sęk” i plut. zaw. Józef Ławniczak „Jurek”⁵.

Proces odtwarzania struktur terenowych po aresztowaniach 1941 r. rozpoczął się od terenów wschodnich Kraju Warty ku Poznaniowi. Stąd ważną rolę w tym procesie odgrywał Kalisz. Dowodem na tak postawioną hipotezę jest rozkaz awansowy z 3 maja 1943 r. S. Roweckiego „Grotą” w sprawie oficerów NOW, w którym przy osobie Kwiatkowskiego, jako funkcja i przydział figuruje: komendant Okręgu Poznań-Kalisz⁶.

POWSTANIE NARODOWYCH SIŁ ZBROJNYCH

20 września 1942 r. płk Czesław Oziewicz wydał pierwszy rozkaz firmowany przez NSZ. Jest to data symboliczna i przyjmowana jako powstanie nowej organizacji konspiracyjnej. NSZ nie były jednak tylko kolejną organizacją wojskową działającą na terenie okupowanej Polski. Były organizacją polityczno-wojskową. Na jej czele stała Tymczasowa Narodowa Rada Polityczna.

Tak jak wspomniano wyżej NSZ powstał w wyniku scalenia wielu organizacji o proveniencji narodowej. W przypadku struktur wojskowych wymiar symboliczny dla procesu scaleniowego miał rozkaz dowódcy NSZ, z 2 marca 1943 r., informujący o ostatecznym scaleniu największych organizacji w tym gronie – Organizacji Wojskowej Związek Jaszczurczy i NOW.

Na terenie Kraju Warty, proces tworzenia struktur NSZ przebiegał w atmosferze głębokich podziałów wewnętrznych. Działające i kierowane jednolicie struktury NOW zostały wyodrębnione organizacyjnie i podporządkowane trzem strukturom Okręgowym NSZ – konspiracja kujawska włączona została do struktur Okręgu XI; struktury łódzkie weszły w skład Okręgu IX, pozostałe powiaty byłego województwa poznańskiego włączone zostały do struktur Okręgu X.

Dla wielu oficerów i żołnierzy konspiracji narodowej, przede wszystkim NOW, decyzja dotycząca scalenia z Armią Krajową wywołała duże niezadowolenie. Takie reakcje wystąpiły również na terenach Kraju Warty.

Aby zrozumieć tę sytuację, należy pamiętać o niechęci w pierwszych latach okupacji podziemia narodowego do kierownictwa ZWZ-AK. Bliskie związki kierownictwa ZWZ z obozem sanacyjnym powodowały, że w konspiracyjnych wydawnictwach narodowych często obarczano ich winą za klęskę wrześniową. Z tego powodu nie tylko odrzucano możliwość scalenia z ZWZ-AK, ale stanowczo odcinano się od współpracy z tą organizacją na płaszczyźnie wojskowej. W tej sytuacji informacje o scaleniu NOW z AK wzbudziły zamieszanie w strukturach organizacji narodowej.

⁴ Tamże, s. 91-95.

⁵ Tamże, s. 91.

⁶ K. Komorowski, *Polityka i walka...*, s. 205.

Tak wspominał tę sytuację jeden z liderów konspiracji narodowej:

Dowiedzieliśmy się, że rozłam w NOW nastąpił nie z jakichś tam mało ważnych czy ambicjonalnych przyczyn, ale że był zamachem na cały ruch narodowy (...). Słuszna była decyzja tej części naszych przywódców z NOW, którzy w omawianym czasie nie zgodzili się na likwidację konspiracji narodowej, na bezwarunkowe podporządkowanie jej Armii Krajowej (...) by bronić co polskie i narodowe, tworząc Narodowe Siły Zbrojne a oświadczając, że na warunkach uczciwych i partnerskich zawsze są gotowi jednoczyć się co miało miejsce kilka miesięcy później⁷.

Wśród kierownictwa NOW w Kraju Warty, w związku z zaistniałymi okolicznościami nastąpił trwały rozłam. Komendant na tym terenie NOW ppor. Marian Kwiatkowski podporządkował się dyrektywom scaleniowym, a opozycjonistów usunął z szeregów organizacji konspiracyjnej. Rozłamowcy natomiast utworzyli struktury Okręgu X Poznań NSZ.

Bardzo silne podziały nastąpiły przede wszystkim wśród członków komendy okręgowej NOW. Przełom 1942 r. i 1943 r. obfitował we wzajemne oskarżenia, uniemożliwianie sobie nawzajem kontaktów ze strukturami terenowymi i bezkompromisową agitację.

NARODOWA ORGANIZACJA WOJSKOWA W KALISZU

Na terenie Kalisza od 1941 r. działały struktury NOW wywodzące się z OJN⁸. Były one podporządkowane i kierowane przez M. Kwiatkowskiego. Jednym z istotnych punktów konspiracyjnych w Kaliszu w tym okresie był dom przy ul. Ratuszowej 7. Spotykali się tam z „Konradem” jego bliscy współpracownicy Antoni Kut „Zew” i Edyta Tucholska „Teresa”⁹.

Kolejnymi punktami kontaktowymi i miejscem spotkań członków NOW były mieszkania przy ul. Asnyka 42 i 43. Pierwszym z nich było mieszkanie Józefa Kowalskiego, drugim Janiny Jastrzębskiej. Do grupy tej należeli: Czesław Boroń, Henryk Kuczyński, Bronisław Durewicz, Stefan Baran, Andrzej Mazurek¹⁰.

Kolejnymi osobami związanymi z NOW w Kaliszu byli: Feliks Sobierajski, Tadeusz Klisiński „Miroslaw”, Kazimierz Kołodziejek „Żbik”, rtm. Kazimierz Zajączkowski, Witold Jańczak, Stefan Nowacki¹¹. Klisiński był na terenie Kalisza dowódcą specjalnej grupy bojowej o nazwie Straż Porządkowa¹².

Kolejną grupą konspiratorów związanych z Kwiatkowskim, była grupa Konrada Wünsche. Struktura ta pierwotnie należała do organizacji „Miecz i Pług”. Stanowili ją w większości Polacy niemieckiego pochodzenia, którzy w czasie wojny przyjęli volkslistę. Ich działalność koncentrowała się na pracy wywiadowczej. Do struktury tej należeli

⁷ A. Rusin, *Nad Wartą, Prosną i Wisłą. Wspomnienia działacza narodowego od lat trzydziestych do dziewięćdziesiątych obecnego stulecia*, Warszawa 1993 s. 85, 86

⁸ R. Sierchuła, *Organizacja Jedności Narodowej w Kaliszu*, „Glaukopis” 2015, nr 32, s. 70-85.

⁹ Fundacja Archiwum Poznańskiej Armii Krajowej i Walki o Suwerenne Prawa Narodu w Poznaniu, sygn. V/419. *Ankieta żołnierza Armii Krajowej, innej organizacji wojskowej, uczestnika konspiracji cywilnej (1939-1945)*, sporządzona przez Antoniego Kuta – w zb. autora. (archiwum to już nie istnieje, zostało zlikwidowane na początku XXI w.)

¹⁰ *Armia Krajowa: zarys historii wojennej Kaliszan 1914-1945*, oprac. J. Jurand. Kalisz 2004, s. 122-123.

¹¹ Archiwum Związku Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych, Okręg Wielkopolska,teczka osobowa Leszka Stanisława Pawłaka

¹² R. Sierchuła, *Narodowa Organizacja...*, s. 93.

m.in. Zofia Wünsche, Henryk Fulde, Jerzy Drescher, Elwira Fibiger, Wilhelm Fulde, Alfred Fibiger, Bożena Deutschmann, Irena Stark, Bronisław Lompe¹³.

W wyniku akcji scaleniowej powyższe grupy od 1942 r. włączone zostały do AK i zasiłyły jej potencjał w Kaliszu. Jednym z efektów scalenia było mianowanie komendantem Obwodu Kalisz krypt. „Torfowisko” por. Waclawa Ostrowskiego „Tomasza” z NOW¹⁴.

Latem i jesienią 1943 r. w wyniku niemieckich sił policyjnych struktury te zostały zniszczone a ich członkowie aresztowani, zabici, bądź wysłani do niemieckich obozów. Wśród aresztowanych i zamordowanych znaleźli się m.in. M. Kwiatkowski i W. Ostrowski.

W marcu 1944 r. aresztowano również pod zarzutem współpracy z polskim ruchem oporu w Kaliszu wspomnianą grupę osób narodowości niemieckiej. Siedmioro z nich zostało skazanych na karę śmierci i zamordowanych 19 stycznia 1945 r. w lasach skarszewskich k. Kalisza¹⁵. Oprócz ww. struktur na terenie Kalisza działały grupy NOW, które w 1943 r. weszły w skład NSZ.

NARODOWE SIŁY ZBROJNE W KALISZU.

Jedną z najbardziej zaangażowanych osób w tworzenie konspiracji NSZ był Czesław Wszędybył ps. „Wiktor”. Urodził się 5 czerwca 1911 r. w Nowolipsku. W 1934 r. ukończył z bardzo dobrym wynikiem Szkołę Podoficerską 7 batalionu saperów w Poznaniu, w 1937 jako ekstern uzyskał świadectwo dojrzałości po zdaniu egzaminów przed Państwową Komisją Egzaminacyjną Kuratorium Warszawskiego Okręgu Szkolnego. Następnie rozpoczął studia na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Na studiach był członkiem Bratniej Pomocy i Sodalicji Mariańskiej. Zmobilizowany w 1939 r. brał udział we wrześniowych walkach w obronie Polski. W listopadzie tego roku podjął ponownie naukę na Uniwersytecie Wileńskim. Po jego likwidacji przez władze litewskie powrócił na tereny powiatu kaliskiego. Zimą 1940/1941 r. pracował w niemieckiej firmie budowlanej w Kaliszu wykonując prace ciesielskie w miejscowości Orzeżyn. Od 1940 r. rozpoczął działalność konspiracyjną w strukturach OJN z Kalisza a po jej połączeniu z NOB z Poznania w ramach struktur Armii Narodowej.¹⁶ Podczas aresztowań w 1941 r. członków konspiracji narodowej, Niemcy podjęli próbę jego aresztowania.

Idąc ulicą zorientował się [Wszędybył –przyp. RS] intuicyjnie, że jest śledzony przez dwóch mężczyzn idących za nim. W tym czasie „Wiktor” zauważył zbliżającego z przeciwnej strony żandarma. Pomimo beznadziejnej sytuacji zdołał zbiec do najbliższej bramy, gdzie jednak dopadł go ten żandarm a za nim weszło do tej bramy dwóch mężczyzn, którzy do tej pory – jak przypuszczał „Wiktor” – go śledzili. Żandarm dopadłszy „Wiktora” zdążył mu już nałożyć na jedną rękę kajdanki. W tym momencie „Wiktor” wyszarpnął z rąk żandarma kajdanki, którymi z całej siły zdołał uderzyć go w głowę raniąc go mocno po czym rzucił się do ucieczki znanymi sobie przejściami. Ucieczka powiodła się¹⁷.

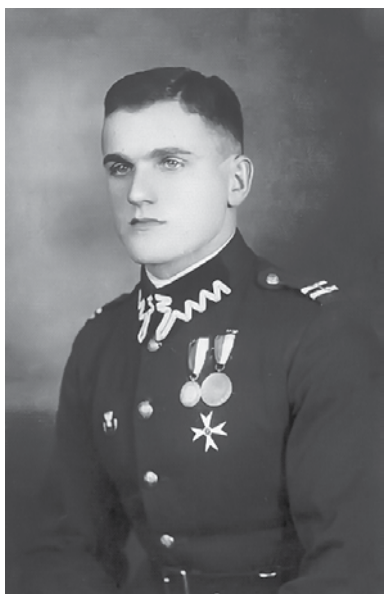
¹³ *Armia Krajowa: zarys...*, s. 121.

¹⁴ Tamże, s. 91

¹⁵ Tamże, s. 135-137.

¹⁶ *Encyklopedia konspiracji...*, s. 655.

¹⁷ Relacja Józefa Ławniczaka z 10 kwietnia 1967 r., s. 2, w zb. autora.

1. Józef Wszędybył

2. Adam Olszewski

Źródło: Zbiory własne Autora

Po utworzeniu NOW, pełnił funkcję szefa wydziału organizacyjnego Podokręgu Kaliskiego NOW, oraz komendanta powiatowego NOW w Kaliszu. W swojej działalności korzystał z kilku zakonspirowanych lokali m. in. w Kaliszu na ul. Górnośląskiej, ul. Cmentarnej i przystani wioślarskiej na rzece Prośnie¹⁸.

Jesienią 1942 r., w okresie rozłamu otrzymał rozkaz za pośrednictwem Feliksa Sobierajskiego¹⁹ spotkania z komendantem Kwiatkowskim w miejscowości Godziesze. W drodze został napadnięty w miejscowości Lis z inspiracji „Konrada” i ciężko pobity²⁰. Wkrótce też Marian Kwiatkowski wydał rozkaz wykluczeniu go z szeregów NOW.

Na przełomie 1942/1943 r. wraz z grupą NOW niescaloną z AK wszedł w skład NSZ – Okręg X Poznań. W komendzie okręgu pełnił funkcję szefa Oddziału I, ponadto pełnił też funkcje komendanta Podokręgu kaliskiego NSZ i komendanta powiatu kaliskiego NSZ. Awansowany 7 marca 1944 r. do stopnia podporucznika z starszeństwem od 15 sierpnia 1941 r.

Wszędybył objął swoją komendą kilka grup konspiracyjnych na terenie miasta Kalisza. Ośrodek kaliski NSZ powstał w marcu 1943 r. Utworzono oddział dowodzony przez „Górala” (tzw. korpus ochotniczy) składający się z 40 żołnierzy o zadaniach polityczno-policyjnych²¹.

¹⁸ *Encyklopedia konspiracji wielkopolskiej...*, s. 655

¹⁹ W tym czasie Sobierajski pełnił prawdopodobnie funkcję komendanta powiatowego NOW w Kaliszu, lub powiatowego szefa wywiadu NOW. Na podstawie nielicznych informacji wiadomo, że był równocześnie agentem gestapo. Jako agent nie ujawnił swojej funkcji w NOW przed Niemcami, natomiast przekazywał informacje gestapo na temat żołnierzy NSZ. Według powojennych materiałów zgromadzonych przez Urząd Bezpieczeństwa, miał doprowadzić do aresztowania Adama Olszewskiego. Ten ostatni podczas ciężkiego śledztwa ujawnił działalność konspiracyjną Sobierajskiego, który został zabity przez Niemców. Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej, Oddział w Poznaniu, Po, 003/111, k. 14. (dalej: AIPN).

²⁰ List Józefa Ławniczaka do autora, 28 lutego 1995 r., w zb. Autora; Rusin, *Nad Wartą...*, s. 66.

²¹ AIPN Po, 04/472, k. 37.

3. Zaświadczenie nominacji dla „Żbika I” – Mariana Kołodziejka
 Źródło: Zbiory własne Autora

Komendantem miasta Kalisza został Tadeusz Klisiński „Mirośław”, szefem zaopatrzenia był Stefan Rebiega. Podlegały im, według dokumentacji IPN, co najmniej trzy plutony. Dowódcami ich byli: Stefan Rebiega „Sławomir”, Franciszek Kołodziej „Bojowiec” i Józef Pietrzak „Kruk”²². Z dokumentów i wspomnień byłego żołnierza NSZ z Kalisza, Leszka Stanisława Pawłaka wynika, że dowódcą III plutonu był Marian Kołodziejek, „Żbik I”, ur. 21 sierpnia 1924 r. w Zduńskiej Woli, od 3 maja 1942 r. do sierpnia 1944 r. NOW–NSZ, dowódca III plutonu; Bronisław Szumiński, „Przemysławiec”, ur. 1 stycznia 1922 r. w Wągnankach, dowódca drużyny w III plutonie bojowym; Leszek Stanisław Pawlak, „Chmura”, ur. 18 grudnia 1924 r. w Kaliszu, zastępca dowódcy drużyny w III plutonie bojowym. Informacje L. Pawłaka uwiarygadnia unikalny dokument z 15 czerwca 1943 r. wystawiony przez Komendę Powiatową NSZ Nr 58/P.O./43 dotyczący nominacji „Żbika I” na stanowisko dowódcy III plutonu, podpisany przez komendanta powiatu „Ziemowita” (Czesława Wszędybyła)²³.

Działalność organizacji na terenie Kalisza była penetrowana przez niemiecką agenturę. Wśród członków NSZ był niemiecki tajny współpracownik (V-Mann) 4335 „Heinryk” (sic!). Był nim Józef Pietrzak, zwerbowany w styczniu 1940 r. przez placówkę Gestapo w Łodzi. Od stycznia 1943 r. prowadził działania konfidencjonalne na rzecz kaliskiej placówki Gestapo. W początkach 1942 r. Tadeusz Klisiński i Czesław Wszędybył „Ziemowit” włączyli Pietrzaka do struktur tworzącego się NOW a potem NSZ, powierzając mu dowództwo plutonu i rozkaz wciągania do organizacji innych osób²⁴.

²² AIPN Po, 04/472, k. 8, 9.

²³ Dokument w zb. autora.

²⁴ AIPN Po, 04/472, k. 3, 17-22, 37.

4. Odcisk pieczęcie Powiatowej Komendy NSZ w Kaliszu
Źródło: Zbiory władne Autora

Dzięki działalności Pietrzaka, Gestapo uzyskało szereg interesujących informacji na temat organizacji. Szacowana liczebność NSZ na terenie Okręgu – 1800 ludzi, instrukcje szkoleniowe, lokale kontaktowe oraz dane osobowe członków konspiracji. Agent ujawnił personalia: Czesława Wszędybyła, Tadeusza Klisińskiego, por. Marcina Kornagi, Józefa Buczkowskiego „Sęp”, dra Cegłowskiego (łącznika pomiędzy NSZ a AK w Kaliszu), podoficera Chmiela, Skalskiego, Stefana Rabięgi. „Groma”, Teodora Caruka, Jana Kranca.

W wyniku doniesień agenturalnych 25 września 1943 r. placówka kaliskiego Gestapo poinformowała zwierzchnią placówkę łódzką o aresztowaniach i likwidacji organizacji NSZ. Aresztowano wówczas: Teodora Caruka, który zginął w końcu 1944 r.; Jana Kranca; Tadeusza Klisińskiego 7 września 1943 r., (w styczniu 1944 r. trafił do Kl. Auschwitz); Marcin Kornagę 20 listopada 1943 r. (więzień KL Auschwitz). Przed aresztowaniem zbiegli: Józef Buczkowski i Stanisław Rabięga. W walce z niemiecką obławą zginął w Kaliszu 6 września 1943 r. por. Czesław Wszędybył²⁵. Ogółem aresztowano 200 osób²⁶. Po zakończeniu wojny, działacze podziemia narodowego z terenu kaliskiego, stali się obiektem zainteresowania funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa (UB).

W lipcu 1947 r. został aresztowany przez UB niemiecki agent Józef Pietrzak, w kwietniu 1948 r. skazany na karę śmierci i stracony w Kaliszu²⁷. Wobec ocalałych działaczy Stronnictwa Narodowego, Obozu Narodowo-Radykalnego (ONR) i żołnierzy konspiracji w latach 50-tych XX w. wdrożono szereg spraw operacyjnych mających na celu rozpoznanie środowisk endeckich i ich inwigilacje. Były to m.in. rozpracowania obiektowe o krypt. „Ośmiornica”, (dotycząca działaczy przedwojennego Obozu Wielkiej Polski, SN), „Jedność” (dotycząca działaczy OJN, NOW, NSZ); „Wisła” (SN), czy „Falanga” (ONR).

²⁵ Tamże, k. 8-14. E. Serwański, *Wielkopolska...* s. 353

²⁶ Tamże, s. 353.

²⁷ AIPN Po 003/111, k. 7-27; AIPN Po 003/259, k. 5-13.

KONSPIRACJA NARODOWA W KALISZU W LATACH 1942-1945

Słowa kluczowe: Narodowa Organizacja Wojskowa, Narodowe Siły Zbrojne, agent Gestapo,

Artykuł przedstawia działalność konspiracji narodowej na terenie powiatu kaliskiego w latach 1942-1945. Po aresztowaniach, które objęły znaczną część Wielkopolski i rozbiciu poprzednich struktur konspiracyjnych obozu narodowego, takich jak Narodowa Organizacja Bojowa w Poznaniu i Organizacja Jedności Narodowej w Kaliszu. Na terenie Wielkopolski utworzona zostaje w 1942 r. struktura konspiracyjna obozu narodowego o nazwie Narodowa Organizacja Wojskowa. Jej komendantem zostaje ppor. Marian Kwiatkowski. Jednym z jej silniejszych ośrodków staje się Kalisz. W końcu 1942 r. na terenie Wielkopolski utworzone zostają Narodowe Siły Zbrojne. Ich tworzeniu towarzyszył rozłam w NOW związany z podporządkowaniem się części NOW Armii Krajowej. W 1943 r. obie struktury konspiracyjne na terenie Kalisza zostały rozbite w wyniku działań niemieckich policyjnych.

NATIONAL CONSPIRACY IN KALISZ DURING 1942-1945 PERIOD

Key words: The National Military Organization, National Armed Forces, Gestapo agent

The article presents the activities of national conspiracy in the district of Kalisz in 1942-1945. After the arrests, which included a large part of Wielkopolska and breaking the previous clandestine structures of the national camp, such as the National Organization of Combat in Poznan and the Organization of National Unity in Kalisz. In Wielkopolska, in 1942, there was opened the conspiracy structure of the national camp called the National Military Organization. Its commander was Lt. Marian Kwiatkowski. Kalisz was one of the stronger centres. At the end of 1942, the National Armed Force was created in Wielkopolska. Their creation was accompanied by a split in the NMO, associated with the subordination of the parts NMO Army. In 1943, both conspiracy structures in Kalisz have been broken by the actions of the German police.

Bibliografia

Źródła:

Fundacja Archiwum Poznańskiej Armii Krajowej i Walki o Suwerenne Prawa Narodu w Poznaniu

Ankieta żołnierza Armii Krajowej, innej organizacji wojskowej, uczestnika konspiracji cywilnej (1939-1945)

Archiwum Związku Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych, Okręg Wielkopolska.

Teczka osobowa Leszka Stanisława Pawlaka

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Poznaniu.

Opracowania:

Armia Krajowa: zarys historii wojennej Kaliszan 1914-1945 (2004), oprac. J. Jurand, Kalisz.

Encyklopedia konspiracji wielkopolskiej 1939-1945 (1998), red. M. Woźniak, Poznań.

Komorowski K. (2000), *Polityka i walka. Konspiracja zbrojna ruchu narodowego 1939-1945*, Warszawa.

Rusin A. (1993), *Nad Wartą, Prosną i Wisłą. Wspomnienia działacza narodowego od lat trzydziestych do dziewięćdziesiątych obecnego stulecia*, Warszawa.

Serwański E. (1970), *Wielkopolska w cieniu swastyki*, Warszawa.

Sierchuła R. (1992), *Działalność wojskowa organizacji konspiracyjnych Obozu Narodo-*

- wego w Wielkopolsce w latach 1939–1945 [w:] *Narodowe Siły Zbrojne. Materiały z sesji naukowej poświęconej historii Narodowych Sił Zbrojnych*, red. P. Szucki, Warszawa.
- Sierchuła R. (1996), *Formacje wojskowe Narodowej Demokracji w Wielkopolsce w latach 1939-1949*, „Życie i Myśl”, nr 4.
- Sierchuła R. (2007), *Formacje wojskowe Obozu Narodowego w Wielkopolsce*, „Inne Oblicza Historii”, nr 2-3,
- Sierchuła R. (2010), *Narodowa Organizacja Wojskowa w Kraju Warty* [w:] *Obóz narodowy w obliczu dwóch totalitaryzmów*, red. R. Sierchuła, Warszawa.
- Sierchuła R. (2015), *Organizacja Jedności Narodowej w Kaliszu*, „Glaukopis” 2015, nr 32.